

El cicle psicosocial i estructural de la violència masclista

The psychosocial and structural cycle of violence against women

Alessandra Caprari Ayala¹

ORCID: 0009-0000-2448-6541

Sara Gómez²

ORCID: 0009-0004-3045-4318

Recepció: 11/07/25. Revisió: 16/02/26. Acceptació: 23/02/26

Per citar: Caprari Ayala, Alessandra, i Gómez, Sara. (2026). El cicle psicosocial i estructural de la violència masclista. *Revista de Treball Social*, 230, 81-102. <https://doi.org/10.32061/RTS2026.230.04>

Resum

En aquest article compartim la nostra experiència acompanyant dones supervivents de la violència masclista. En concret, volem parlar d'un fenomen que hem anat observant al llarg de la nostra experiència professional atenent dones. Ho denominem "el cicle psicosocial i estructural de la violència masclista" per la sensació de paràlisi i d'estar capturades que senten les dones que es troben en una relació de violència, i que explica per què és tan difícil sortir-ne. Explicuem aquest fenomen donant un enfocament global tenint en compte l'àmbit microsocia, des del punt de vista dels processos mentals individuals, i el macrosocia, des del punt de vista dels factors psicosocia i estructurals que operen i impacten en aquest problema socia que patim les dones i que suposa un fenomen tan complex i multidimensional que produeix que ens quedem atrapades i sostenint, de vegades durant massa temps, tanta violència. Hem volgut aportar una visió psicosocia al cicle de la violència masclista de Lenore Walker (1979) perquè tant els i les professionals que acompanyem les dones en els processos de recuperació, com qualsevol persona, sigui capaç de detectar-los, identificar-los i poder reflexionar com a societat en l'impacte i el mal que patim les dones.

---

1 Psicòloga als Serveis Socia, Ajuntament de Barcelona. Llicenciada en Psicologia per la Universitat de Barcelona i en Psicopedagogia per la Universitat Oberta de Catalunya. alessandra.caprari@gmail.com

2 Professora del grau de Treball Socia a la Universitat de Barcelona. Graduada en Treball Socia i postgraduada en Teràpia Sistèmica Familiar. saragomez@ub.edu

---

Paraules clau: Violència masclista, cicle de la violència masclista, factors psicosocials i estructurals, procés mental, intervenció psicosocial.

Abstract

In this article, we share our experience of supporting women survivors of gender-based violence. Specifically, we focus on a phenomenon we have identified throughout our professional practice while assisting women. We refer to it as the “psychosocial and structural cycle of violence against women”, which reflects the sense of paralysis and entrapment experienced by women in abusive relationships and helps to explain why it is so difficult to leave them. We analyse this phenomenon through a comprehensive approach that considers both the microsocial level –focusing on individual mental processes– and the macrosocial level – examining the psychosocial and structural factors that shape and sustain this social problem affecting women. This is a complex and multidimensional phenomenon that often results in women remaining trapped and enduring violence for prolonged periods. Our aim is to contribute a psychosocial perspective to Lenore Walker’s cycle of violence (Walker, 1979), so that professionals working with women in recovery processes, as well as the wider public, are better able to recognise and identify these dynamics, and to reflect collectively on their impact and the harm experienced by women.

Keywords: Violence against women, cycle of violence against women, psychosocial and structural factors, mental processes, psychosocial intervention.

1. Introducció

“Teníem dues opcions:
estar callades i morir o parlar i morir.
Vam decidir parlar.”
Malala Yousafzai

Sentim parlar, des de fa anys, de la violència masclista i que devastadora que és per a nosaltres, les dones. Un fenomen invisibilitzat a escala mundial des de fa massa temps, en què diàriament es parla de la quantitat de dones que moren a mans d’homes. I només es comptabilitzen les morts, seria impactant veure les dades reals de les diferents formes en les quals es dona la violència cap a les dones.

Qualsevol relació violenta és una relació de domini, control i abús d’una persona sobre una altra, i la que domina se sent legitimada per obligar l’altra a fer alguna cosa que no faria per voluntat pròpia i per exercir sobre ella violència (en qualsevol de les seves manifestacions: física, psíquica, sexual o econòmica) quan ho estimi oportú (Fernández i Roig, 2013).

La violència masclista se sosté en la societat patriarcal on els privilegis dels homes generen formes de dominació en les dones. Una de les formes de dominació per excel·lència és l’amor romàntic o, més ben dit, el “gran parany” de l’amor romàntic. Se’ns ven un concepte i un ideal d’amor lluny de la realitat, que implica per a les dones un lliurament absolut, una idea de completar-se gràcies a haver trobat la “mitja taronja” i la idea de la dona “salvadora” que amb l’amor tot ho pot. Si a tot plegat hi afegim els estereotips de gènere imposats en l’àmbit social i que adquirim i interioritzem en el procés de socialització, aquí generem un parany important. Parany que implica com a dona sentir culpa tota l’estona.

La por i el control són els mecanismes amb més garantia per continuar exercint aquesta violència estructural i patriarcal, fins i tot la culpa. La culpa que hem de sentir les dones per no seguir rigorosament l’encàrrec social del gènere assignat al nostre sexe, dins del qual s’entén com a bona dona, esposa i mare.

D’aquesta manera, es va forjant el constructe social basat en el gènere i totes les violències associades. Així, amb cura i de manera estratègica, es van teixint a consciència totes les xarxes i teles d’aranya on finalment les dones quedem atrapades, paralizades, indefenses, oprimides, violades i assassinades. L’objectiu és despullar-nos del nostre poder i llibertat.

La violència de gènere és un tipus de violència que afecta les dones pel sol fet de ser-ho. Constitueix un atemptat contra la seva integritat, la seva dignitat i la seva llibertat, independentment de l’àmbit en el qual es produeixi.

Lenore Walker ha fet llum, des de fa més de 40 anys, al cicle de la violència i les seves tres fases: acumulació de tensió, incident greu i reconciliació o “lluna de mel” (Walker, 1979). Seguint el fil de la seva gran aportació, hem volgut introduir les variables psicosocials i estructurals que també operen durant tot el procés mental i social en l’exercici de la violència masclista i que, com a professionals, hem detectat que costa

més d'identificar i abordar precisament per ser variables que tenim molt interioritzades com a societat i com a dones, fins al punt de passar desapercebudes tant detectant-les com abordant-les, però no per això tenen menys impacte.

Ens semblava molt urgent poder introduir factors psicosocials i estructurals molt arrelats a la nostra història, a la distribució de rols segons el gènere i, especialment, a tota la societat patriarcal que continua reforçant als homes l'ús de la violència com la manera d'arribar a complir els seus objectius i justificant la violència pel sol fet de ser homes, com si exercir violència sigui una cosa natural en ells i cal entendre-ho i justificar-ho situant la societat com a permissiva i minimitzadora de les seves seqüeles, tant individuals com socials.

En aquesta mateixa línia, la quantitat de mandats socials que la dona assumeix com a encàrrecs propis i naturals quan no ho són, comporta que a les dones ens sigui molt més complex identificar i actuar. El manteniment de la família unida com a mandat judeocristià per excel·lència, la responsabilitat màxima en la cura dels fills i filles, la responsable del benestar de tots, com a cuidadora principal, incloent-hi la parella. D'alguna manera, poder anomenar aquests mandats que hem anat assumint com a propis ens pot aclarir el camí de com poder desprendre'ns d'aquesta càrrega i aquesta culpa quan decidim prioritzar la salut mental, trencar el cercle abusiu i repetició de patrons masclistes cap als nostres fills i filles, i sortir del parany psicosocial que ens deixa desgastades, devastades i confuses, perquè podem arribar a sentir que traïm no només la família i els fills i filles sinó una societat i una estructura que esperava unes actituds de més tolerància a la violència i flexibilitat davant la posada de límits, perquè es dona per fet que la dona ha d'estar a l'ombra de l'home, que té un rol menys important en l'àmbit social i que "indirectament" està destinada a complir amb el que socialment s'espera d'ella: bona esposa, bona mare, bona filla, bona dona, cuidadora, callada i obedient. Aquest fantasma ideològic del passat ens persegueix i continua incidint en la manera de vincular-nos, de veure'ns a nosaltres mateixes i ens continua aguantant la culpa interioritzada d'una societat masclista quan decidim posar-nos fora de perill. Sentir totes aquestes pressions a l'uníson no facilita en absolut sortir del cicle psicosocial i estructural de la violència masclista.

2. Factors socioestructurals perpetuadors de la violència masclista

El gènere es pot entendre com una construcció sociocultural que organitza les normes, els significats i les expectatives atribuïdes a allò femení i allò masculí. Des de la perspectiva performativa proposada per Butler (2006), el gènere no constitueix una essència interna, sinó que es configura mitjançant la repetició ritualitzada de pràctiques regulades per marcs normatius que produeixen l'aparença d'identitats estables. Al seu torn, la teoria estructural de Connell emfatitza que les relacions de gènere

s'insereixen en dinàmiques més àmplies de poder, producció i afectivitat, de manera que la socialització reproduïx jerarquies i pràctiques que sostenen un ordre de gènere desigual (Connell, 1987; Connell i Pearse, 2018). Des d'una altra perspectiva clau, Rubin Gayle argumenta que el sistema sexe/gènere opera com un conjunt d'arranjaments socials mitjançant els quals allò biològic es transforma en productes culturals i ideològics, sustentant normes i jerarquies que regulen la sexualitat i les identitats (Gayle, 1986; Carranza-Benites, 2024). En aquest marc teòric, els estereotips de gènere s'entenen com a mecanismes socials que reforcen aquestes construccions simbòliques, orientant comportaments i rols que perpetuen la desigualtat en diferents contextos socials (Butler, 2007).

Per construir les categories "home" i "dona", la societat patriarcal utilitza els estereotips de gènere. Els estereotips de gènere són l'atribució de comportaments, pensaments, desitjos i expectatives considerades masculines o femenines. Als "homes" se'ls atribueix la rebel·lia, la irresponsabilitat, la força, la promiscuïtat, l'agressivitat, la no connexió emocional, el risc, la competitivitat, el fet de proveir econòmicament, resoldre's sols els problemes sense demanar ajuda, l'heterosexualitat i el rebuig de tot allò femení. Les "dones", en canvi, s'associen a la responsabilitat, la feblesa, la bellesa, la fragilitat que necessita protecció (protecció masculina), la cura, la lleialtat, la tranquil·litat, l'emocionalitat, l'asexualitat, la dependència i en concret la dependència de tot allò considerat "masculí". A tots aquests estereotips de gènere se li sumen pesos diferents si afegim els estereotips racials, ètnics, d'origen i de religió (Ayala et al., 2020).

Els micromasclismes són pràctiques de dominació i violència masculina en la vida quotidiana, de l'ordre del "micro", en paraules de Foucault, d'allò capil·lar, gairebé imperceptible, la qual cosa és als límits de l'evidència (Bonino, 1996). Bonino inclou "masclisme" en el terme encunyat perquè al·ludeix, en el llenguatge popular, a una connotació negativa dels comportaments d'inferiorització cap a la dona. És a dir, els micromasclismes són microabusos i microviolències que procuren que l'home mantingui la seva pròpia posició de gènere creant una xarxa que subtilment atrapa la dona, atemptant contra la seva autonomia personal. Són a la base de les altres formes de la violència de gènere (maltractament psicològic, emocional, físic, sexual i econòmic) i són les "armes" masculines més utilitzades per imposar sense consensuar el propi punt de vista o raó (Bonino, 1996). Els homes compten amb un poderós aliat per utilitzar aquestes armes: la societat patriarcal, que avala aquests comportaments, titllant les dones d'"exagerades" o "boges" si manifesten queixa o disconformitat.

El procés de socialització de gènere es desenvolupa al llarg de tota la vida i és transmès a través dels diferents agents de socialització –família, escola, mitjans de comunicació o llenguatge–, que influeixen en la creació i reproducció de normes i expectatives sobre el que significa ser home o dona en una societat determinada (Ricardo, 2024). Si observem la construcció del gènere des del procés primari de socialització, podem comprendre com s'integren progressivament, i de forma naturalitzada, comportaments i rols que no són innats, sinó culturalment apresos i reforçats per un sistema

social que assigna atributs diferenciats segons el sexe, atribuïnt a les dones característiques com la docilitat, la dependència o la predisposició a la cura (Lojo, 2009). Aquestes expectatives socials contribueixen a legitimar desigualtats i poden generar una permissivitat implícita cap a conductes abusives o nocives que les dones “han de” tolerar, d’acord amb els mandats de gènere tradicionalment associats a la feminitat.

El mecanisme més important per reproduir i perpetuar aquests estereotips són els mites de l’amor romàntic, tal com esmentem en la introducció. El concepte d’amor romàntic fa referència a les relacions afectives que es construeixen entre homes i dones basades en la dependència emocional. Les formes en les quals es reproduïxen els mites de l’amor romàntic les anirem explicant a continuació, relacionant com tots aquests eixos que conformen els estereotips de gènere, les expectatives i el mode supervivència s’intersequen entre ells i com opera la ment aquí (Gómez i Viejo, 2020; Granda i Moral, 2025).

És important recalcar que un mite és una creença, malgrat ser formulada i expressada de manera absoluta i poc flexible, de manera que pot semblar una veritat. Aquestes creences tenen una càrrega emotiva important, involucren molts sentiments i contribueixen a crear i mantenir la ideologia de grup. Per tant, solen ser resistents al canvi i al raonament lògic (Marroqui i Cervera, 2014).

Dins dels mites de l’amor romàntic trobem:

- **Mite de la mitja taronja:** per aconseguir la plenitud, per tant, el sentiment d’estar completa –especialment en el cas de les dones– se sosté la idea que hem de trobar “algú” que ens completi. Aquest mite funciona com un dispositiu simbòlic que fomenta la dependència emocional i reproduïx mandats de gènere lligats a la completesa afectiva femenina (Herrera, 2011).
- **Mite de l’amor predestinat:** la creença que existeix una parella destinada reforça la idea que la relació s’ha de mantenir a qualsevol preu. Això genera una alta tolerància a comportaments nocius i dificulta la posada de límits, especialment per a les dones, reforçant dinàmiques patriarcals vinculades al sacrifici emocional (Flores, 2019).
- **Mite que l’amor tot ho pot:** aquesta creença sosté que l’amor és suficient per resoldre qualsevol conflicte, fins i tot en relacions on existeix violència. En el marc dels mecanismes que construeixen l’amor romàntic, aquest mite opera com a justificació simbòlica per mantenir relacions desiguals i tolerar conductes nocives amb la promesa de canvi (Flores, 2019).
- **Mite que l’amor és per a sempre:** entendre l’amor com una cosa eterna converteix la ruptura en sinònim de fracàs, especialment per a les dones, que socialment carreguen amb la responsabilitat de sostenir la relació. Aquest mite contribueix a la perpetuació de mandats afectius que situen l’amor com a eix central de la identitat femenina (Herrera, 2011).

Les implicacions i conseqüències que té tot això per a les dones són molt elevades i té el nom de violència masclista.

3. El mode supervivència

És important assenyalar com opera el sistema nerviós de les dones en aquests processos. Per això és important entendre com entrem i ens movem els éssers humans en mode supervivència. Quan sentim que hi ha perill, el cervell no funciona de la mateixa manera que ho fem en el dia a dia. En situacions crítiques activa un sistema neuronal de resposta ultraràpida en el pla hormonal i conductual, un mecanisme innat del qual no som conscients quan s'activa (Macías i Mercado, 2025).

En circumstàncies ordinàries funcionem de manera més conscient, posant en marxa funcions apreses. Però quan es detecta un perill, el cervell activa el sistema d'alarma, que pren decisions de manera immediata, encara que no sempre siguin adequades. El nostre cervell té el sistema límbic, situat al lòbul temporal, encarregat del processament emocional i de les respostes que donem davant la por. L'amígdala cerebral treballa específicament en la detecció i processament del perill, i està connectada amb diferents àrees cerebrals (Macías i Mercado, 2025).

Les reaccions innates davant el perill són tres: fugida – lluita – paràlisi. Aquestes respostes automàtiques estan mediatees per estructures com l'amígdala, l'hipotàlem, el tronc encefàlic i la substància grisa periaqueductal, que activen el sistema nerviós autònom i preparen al cos segons la intensitat i el tipus d'amenaça (Fuentes et al., 2025). De vegades podem ser conscients que existeix un perill i, altres vegades, el nostre sistema nerviós s'activa abans que ens n'adonem.

Es tracta d'un procés en el qual es destinen tots els recursos neuronals i físics a superar aquesta situació, perquè estem posant el nostre cos i la nostra ment a treballar a una intensitat molt superior a l'habitual. La conseqüència posterior sol ser esgotament extrem físic i emocional, ansietat, insomni i altres somatitzacions, efectes relacionats amb la hiperactivació del circuit de la por i la desregulació entre amígdala, hipocamp i escorça prefrontal (Sánchez, 2013).

L'amígdala treballa de braçet de l'hipocamp, estructura encarregada de fixar els aprenentatges i els records a la nostra memòria. En mode supervivència, l'amígdala activa l'hipocamp de manera intensa, fent que el record del fet quedi fixat amb molta força (Macías i Mercado, 2025). Què significa això? Que recordarem de forma molt precisa, amb molts detalls i de manera recurrent les situacions crítiques o traumàtiques, ja que aquest circuit prioritza la supervivència sobre el processament conscient i racional (van der Kolk, 2015).

Aquests mateixos processos es donen quan la por no se sent com a amenaça vital immediata, però és contínua. En aquests casos, s'instal·la una memòria procedimental afectiva que opera com si l'amenaça passada estigués permanentment present, destemporalitzada i deslocalitzada, im-

pedint que el cos recuperi l'homeòstasi i provocant desregulació somàtica (Bleichmar, 2000).

Seria important tenir en compte que socialment hi ha una tendència a passar per alt que, en la seva socialització, les dones han après a tolerar la violència. No es té en compte que els abusos que viuen els ocasionen por i, davant del terror permanent en el qual viuen, han d'utilitzar estratègies de supervivència per fer-hi front (de Alencar-Rodrigues i Cantera, 2013).

4. El cicle psicosocial i estructural de la violència masclista

Com ho fem per comprendre el procés mental que es dona en les dones que viuen i sostenen, de vegades durant molt de temps, la violència masclista? Per què “aguantem” tant les dones? Per què justifiquem tant la violència durant tant de temps?

Tenint en compte els estereotips de gènere i els mites de l'amor romàntic, observem com les dones queden relegades a un segon pla. Aquestes creences atorguen a la dona característiques com la paciència, la dolçor, la comprensió i el rol de cuidadora en la família, alhora que a l'home se li atorga el deure de protegir i mantenir la família, l'agressivitat, la valentia i la vàlua en el treball (Marroquí i Cervera, 2014).

La violència invisibilitzada, és a dir tot el que normalitzem en l'àmbit social, és el que es coneix com a “micromasclismes”. És el terme que va proposar el psicòleg Luis Bonino Méndez per descriure tots aquells comportaments de domini, de manipulació i de control dels homes cap a les dones que socialment estan legitimats, invisibilitzats i naturalitzats (Bonino, 2000; 2017). Parlem d'un elevat nombre de comportaments que els homes executen impunement, que poden donar-se de manera conscient o no, amb l'objectiu de perpetuar els rols tradicionals de gènere i, per tant, mantenir els privilegis que tenen, relacionats amb la posició de superioritat, tenir més avantatges i drets respecte a les dones. Aquesta és la base de la violència masclista i de les desigualtats de gènere.

La construcció del gènere i la seva validesa com una cosa inamovible continua col·locant la dona en un lloc de submissió social i en la pobresa en totes les esferes de la vida, quedant sempre per damunt els privilegis masculins dels quals, evidentment, no vol desprendre's el gènere masculí.

Sobre la base de la qual acabem de parlar es construeixen les relacions. Quan una dona coneix un home, crea unes expectatives de parella i/o de família relacionades amb la part que ell mostra a l'inici de la relació, en la fase que podem denominar de “conquesta”. Pràcticament tot home en aquesta primera fase mostra una faceta seductora, amable i amorosa cap a la dona. Muñoz (2015) i Walker (2013) parlen de l'inici del procés de dominació sobre la seducció i la conquesta, per gradualment introduir les conductes abusives, intimidatòries i culpabilitzadores, alternant convenientment i estratègicament càstig i violència amb falses conductes abusives i d'inclinació (Piedra-Cristobal et al., 2018).

És fonamental entendre això, perquè les dones s'enamoren d'aquesta imatge "positiva" de l'home. Tot el que vindrà després generarà una contradicció elevadíssima en la ment de les dones, ja que no es correspon amb aquest home que elles van veure i que sempre esperen que torni a ser el d'abans, aquell del qual es van enamorar. Perquè la violència no comença el primer dia, generalment, es va instaurant a poc a poc, de manera subtil al principi, amb petits retrets, mostres emmascarades de gelosia que en realitat són control, però que es justifiquen des dels mites de l'amor romàntic. A més dels micromasclismes que ja operen per mantenir la situació de domini de l'home sobre la dona. Tot això es construeix tal com Walker (2013) va especificar en les fases del cicle de violència, són fases sempre similars, generant una espiral que atrapa la dona i perpetua la desigualtat en la relació (Piedra-Cristobal et al., 2018).

L'habitució i la naturalització dels primers incidents violents impedeix les dones, d'una banda, detectar la violència que estan patint i en conseqüència poder abandonar la relació i, d'altra banda, exposa la dona, sense tenir consciència d'això, a greus seqüeles sobre la seva salut física i psicològica (Bleichmar, 2014).

Conforme va passant el temps, aquestes situacions augmenten, a vegades es mantenen en aquestes formes més subtils o bé de baixa intensitat, unes altres van en escalada. L'home del qual es van enamorar ja no és el mateix, però la seva ment comença a justificar aquest canvi amb frases com "està nerviós per la feina", "arriba cansat a casa", "és que té problemes amb la seva família", "es posa agressiu quan beu" i una llarga llista, immensa ens atrevim a dir, d'explicacions que les dones donen per intentar mantenir intacta la idea de l'home del qual es van enamorar. Fins i tot arribant a culpar-se per provocar que ell estigui així, degut també en bona part als retrets que l'home li fa constantment i que la dona assumeix. Volem recordar que continua operant la idea de família, una de les institucions principals que afavoreixen la perpetuació de l'heteropatriarcat (Lorente, 2001). Quan Walker (1979) defineix les fases del cicle de violència dins d'una relació de parella, parla de la dinàmica interna en aquesta relació abusiva i les fases repetitives, i en escalada, per les quals passa aquesta relació, amb clara ascendència violenta.

Aquests mecanismes de defensa neixen davant del perill, d'una banda, que puguin "perdre'l" i, per tant, la relació s'acabi; d'altra banda, el nostre mecanisme intern inconscient s'activa amb la por. La por és una reacció davant del perill que les dones senten davant dels comportaments agressius dels homes. El que abans hem anomenat "mode supervivència". Aquí la por cobra protagonisme, perquè les dones que viuen violència masclista senten por i terror tota l'estona. El terror al maltractador és una llavor plantada en la psique de la dona maltractada pel sotmetiment repetit a manipulació psicològica i a violència física, que augmenta fins que la dona és incapaç de creure en l'efectivitat de fer una cosa positiva per si mateixa i es converteix en la veritable víctima de la indefensió apresada (Walker, 2013).

L'impacte que la violència té sobre l'autoestima i els sentiments d'inadequació, el fet d'atribuir-se una mateixa la causa i l'origen del malestar,

en no ser conscient de la relació d'abús en la qual està immersa, fan que la culpa cobri protagonisme.

Veiem com operen diversos factors que hem anat anomenant: els mites de l'amor romàntic, els estereotips i els rols tradicionals de gènere, els micromasclismes, les expectatives de parella i/o de família generades sobre la base d'aquest home del qual es van enamorar i, finalment, el cicle de la violència, activant la por i per tant el mode supervivència per estar en situacions de perill.

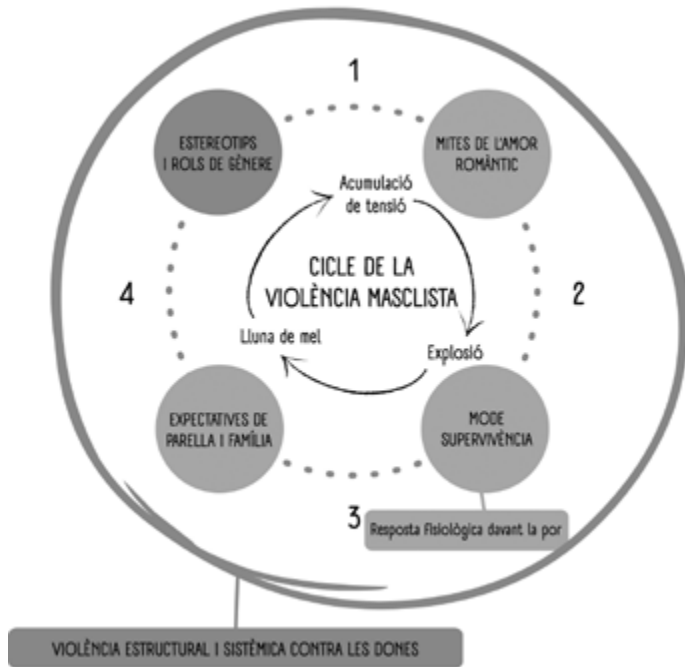
Parlarem del que Walker (2013) va teoritzar com un patró que es desenvolupa en les relacions de maltractament i que va denominar el cicle de la violència, que és imprescindible per poder comprendre la dinàmica de la violència masclista i la psicologia de les dones que la viuen (Walker, 2013). El cicle de la violència consta de tres fases:

1. L'escalada d'intensitat, en la qual l'home comença a enfadar-se i va pujant d'intensitat.
2. L'agressió aguda o explosió, és a dir, quan té lloc l'agressió cap a la dona.
3. La lluna de mel: pot donar-se de moltes formes, ja sigui amb pediment, grans promeses de canvi, reconquesta amb paraules i gestos d'amor que fan connectar la dona amb la idea que s'ha ancorat en la seva ment d'aquell home que la va conquerir. O bé fins i tot amb una "calma aparent" donada per silencis. En aquesta fase apareix la pena, que és un gran esquer per mantenir les dones en les relacions de violència.

En aquesta última fase, la "lluna de mel", torna a començar el cicle i les dones passen una vegada i una altra per aquestes tres etapes. Conforme la violència se sosté més en el temps, la lluna de mel és cada vegada més curta, fins a convertir-se en inexistent. La sensació de confusió creix, per la contradicció constant entre les paraules i els comportaments de l'home. La dona pot permetre formes d'abús que per a ella siguin comparativament menors, per evitar l'escalada de la violència (Walker, 2013). Alhora es dona un aïllament creixent, factor important perquè perden el seu entorn i, per tant, la possibilitat d'ajuda.

En aquest context de violència, Walker (2000) esmenta que les dones poden desenvolupar símptomes d'evitació (negació, minimització, repressió) i símptomes psicofisiològics (palpitació cardíaca, dificultat per respirar, atacs de pànic, mals de panxa) que estan associats a l'augment d'estrès i ansietat i a l'estimulació del sistema nerviós autònom. Moltes persones professionals sense formació específica en violència masclista i perspectiva de gènere poden diagnosticar problemes somàtics o desordres de personalitat, la qual cosa implica patologitzar les dones, en lloc d'entendre els seus comportaments des de la supervivència a conseqüència de la violència que estan vivint (de Alencar-Rodrigues i Cantera, 2013).

Figura 1. El cicle psicosocial i estructural de la violència masclista

Font: Elaboració pròpia.

5. L'impacte psicosocial i estructural de l'exposició al cicle de la violència masclista

Considerant les variables psicosocials i estructurals de les quals hem anat parlant al llarg de l'article, que operen durant tot el procés mental i social en l'exercici de la violència masclista, sense perdre de vista les estratègies de supervivència davant la por i el terror, veiem com les dones es mouen en una gran i immensa contradicció, amb la ment operant en mode supervivència i el cos esgotat per estar destinant tots els recursos neuronals i físics a superar una situació que mai passa. Recordem que, en aquest estat d'alarma, no sempre és possible prendre les decisions adequades. Aquí és quan cal entendre que la ment intenta respondre davant el perill, però amb l'objectiu de mantenir la relació, ja que les dones hem après a cuidar Els altres i per tant som les responsables principals del benestar de la família i que les relacions funcionin, perquè si s'acaba seria entès com un fracàs per part nostra. A més, la dona modifica tota la seva conducta per sostenir-se en el cicle de violència amb la falsa idea de tenir "control" sobre la conducta d'ell i evitar les explosions de l'home i, en

conseqüència, les agressions. Tornem a observar aquest desgast continu, amb la ment intentant donar respostes ràpides a situacions de por.

Les dones continuen pensant tota l'estona que no hi ha més opció que aquesta relació perquè, com tan bé ens ensenyen, "l'amor és per a tota la vida", "amb el meu amor el salvaré" perquè "l'amor tot ho pot". Per tant, la mateixa ment crea un parany mental on els barrots encadenen les dones a les relacions violentes.

El trauma com a procés té fases més ràpides, quant a respostes a esdeveniments estressants, i altres més lentes, com els dies següents al succés o l'aparició de símptomes. L'estrès supera la capacitat de resposta habitual de la persona, que va buscant alternatives si el patró de resposta adaptativa ja no funciona. Si ho traspassem al pla d'una violència sostinguda i reiterada en el temps, la resposta de les dones es va modificant sobre uns patrons que s'acaben automatitzant i es va aprofundint la sensació de por, bloqueig, inseguretat, etc. La qual cosa pot desenvolupar comportaments d'obediència extrema i, per tant, de manipulació per part de l'agressor, ja que la dona intenta no generar conflictes ni empipaments en ell. Aquí opera la por, i "perdre'l", aquí la pena i la culpa tenen una gran presència. En conseqüència, el mal és cada vegada més greu, com si la dona ja no tingués capacitat de decidir.

En casos de violència greu física i psicològica, pot donar-se la dissociació com a procés adaptatiu davant d'una emoció o diverses emocions que la dona no pot sostenir i es desconnecta per sobreviure. La dissociació a llarg termini és la consolidació de comportaments que responen a l'estratègia d'evitació. Bloquejar emocions provoca que es compartimentin records en la nostra ment, sense poder processar de manera completa els successos per part del sistema nerviós (Romeo, 2019).

Quan viuen violència masclista de forma sostinguda i contínua en el temps, les dones veuen danyat el seu autoconcepte i autoestima i, per tant, afeblida o anul·lada la capacitat de confiança en les seves pròpies habilitats i, en conseqüència, es veu danyada la capacitat de prendre decisions. A més, les dones experimenten problemes d'atenció i concentració, ja que en mode supervivència el nostre sistema nerviós està en alerta per detectar amenaces, per la qual cosa l'atenció es focalitza en determinats elements. Això, correlacionat amb l'ansietat i dificultats emocionals que estan sentint, fa molt difícil poder dur a terme tasques, poder planificar i fins i tot iniciar activitats. Així mateix, cal estar tota l'estona enfocada en la resolució del conflicte generat entre les demandes de l'agressor, per tant, de l'ambient i els recursos personals disponibles, que, com hem assenyalat, es troben molt danyats o minats (López-Soler, 2008).

La dona queda atrapada en un vincle traumàtic que no només la sotmet des de la violència de l'altre, sinó des de si mateixa. Un atrapament en el vincle traumàtic, que requereix que com a professionals puguem mirar amb elles quines són les motivacions i les angoixes pròpies que les mantenen en aquest parany (Bleichmar, 2000).

Des de l'àmbit social, un altre dels factors clau que observem en la intervenció amb dones que han patit l'impacte del cicle de la violència és

l'aïllament social, la falta de xarxa i suport emocional i una deterioració significativa de les relacions socials, així com la fractura de molts sistemes als quals la dona pertanyia (família, amistats, activitats, autocura, oci, etc.).

Deixar de participar en aquests espais socials i no sentir la pertinença a una xarxa de suport és una de les seqüeles més habituals dins de la vivència del cicle de la violència perquè la dona, per supervivència, abandona progressivament espais, persones i activitats per adaptar-se a la parella i evitar la reacció que ell pugui tenir davant de la seva interacció social i suport d'altres persones.

Anar tancant aquests vincles i no participar en aquests espais socials comporta que la dona estigui en un estat de més solitud i vulnerabilitat, passant a ser la parella abusiva el focus absolut de la seva atenció com a mecanisme de defensa i per "evitar l'empipament" i la reacció agressiva d'ell.

Des de la intervenció social és important poder fer conscient la dona de com s'han anat trencant aquests vincles i poder-los restaurar per enfortir el seu entorn, tenir més autonomia i possibilitats de moviment i suport dins de la paràlització en la qual es troba a causa d'estar immersa en el cicle de la violència.

Revincular la dona als seus sistemes de suport, enfortir els vincles saludables que li poden donar contenció en aquest moment i oferir-li espais d'oci i cura serà fonamental per reduir aquest aïllament social i poder disminuir la seva vulnerabilitat social davant la violència.

És important acompanyar la dona a posar paraules i identificar quins són aquests mandats estructurals i socials que estan bloquejant encara més la seva incapacitat per prendre decisions, perquè en ser mandats socials molt integrats i normalitzats dins d'una societat masclista, és difícil detectar-los (la dona és qui ha de mantenir la família unida, si et separen trencaràs la família, els teus fills patiran, ja estàs gran per separar-te, l'amor tot ho pot, és el teu destí, etc.).

Quan ella és capaç d'observar que la culpa no és una emoció primària, sinó que és una construcció social basada en el gènere, i que el futur d'aquesta relació ni de la seva parella no són responsabilitat seva, i encara menys culpa seva, obté una sensació d'alleujament i llavors podem aconseguir que la dona adquireixi la dimensió comprensiva de les estructures opressores des d'on està prenent decisions o des d'on no pot veure que ella no n'és responsable, que estem sota un paraigua estructural que per se és masclista, violent i desigual cap a les dones i, per això mateix, hem de qüestionar-ho i alliberar-nos sense sentir remordiments ni vergonya.

6. Propostes d'intervenció en el treball amb violència masclista: des de la mirada crítica radical i alliberadora

L'objectiu últim de la filosofia educativa de Paulo Freire era alliberar els individus dels sistemes opressius i fomentar una societat més justa i equitativa (Freire, 1970; Smith, 2002). Creia que l'educació tenia el poder de trencar les cadenes de la ignorància i empoderar les persones perquè es convertissin en agents actius del canvi social.

Caplan, creador de la psiquiatria comunitària, proposa definir la crisi com "un obstacle que el subjecte troba en la consecució de metes importants i que no pot ser superat mitjançant les seves estratègies habituals de resolució de problemes" (Caplan, 1964).

La violència de gènere integra un sistema de dominació contrari a la justícia i el dret, que es consolida com a estructures psíquiques (maneres de sentir, pensar i actuar), socials, econòmiques, polítiques i jurídiques que interactuen i construeixen realitat: una realitat que reproduceix la desigualtat. Tant la sociologia com la pedagogia i la psiquiatria preventiva ens han aportat coneixements molt rescatables en l'actualitat quan parlem de violències de gènere i com podem analitzar i abordar un problema que travessa no només el "jo" sinó totes les arrels i bases sociològiques i estructurals que configuren el marc i el terreny fèrtil on neixen, es perpetuen i es naturalitzen les violències de gènere.

Com sosté Freire, és important desproblematitzar el jo (Freire, 1970; McLaren, 1999) per poder afinar la mirada i qüestionar les estructures de poder i desiguals que cronifiquen problemàtiques socials greus que, de vegades, continuen atribuint-se únicament a la persona, com si per si sola hagués de solucionar-ho, i reduint la situació que està travessant en una cosa purament personal. Seguint Freire (1970), en el cas de les violències de gènere, és clau fer aquest procés de desproblematitzar el jo i començar a assumir la responsabilitat de mobilitzar i renovar les bases estructurals on creixen, floreixen i romanen les violències masclistes.

Ens sembla important dilucidar la responsabilitat estructural i social de la violència masclista en relació amb els factors socials on es justifiquen i minimitzen molts dels comportaments abusius cap a les dones, perquè en ser socialment admesos ens costa moltíssim poder fer un procés d'identificació, trencant amb tot l'aprenentatge primari on s'ha construït la socialització del que significa "ser dona".

La teoria social de Judith Butler sobre la socialització se centra en la performativitat del gènere, argumentant que la identitat no és una essència fixa, sinó una construcció social que es crea a través de la repetició constant d'actes, comportaments i discursos (Butler, 2006). Això ens fa reflexionar, com assenyalen García i Casado (2006), en la necessitat de desentrançar les arrels d'aquestes violències per alleujar el sofriment que generen, abordant com es manifesten les dinàmiques d'identitat i

reconeixement en l'àmbit privat. Per erradicar la violència de gènere, s'ha de treballar per tallar les arrels del problema, és a dir, anar més enllà dels símptomes i abordar les causes estructurals que la generen (García i Casado, 2006).

Totes les professions que intervenen en l'abordatge i tractament d'aquestes causes de manera transversal solen tenir incorporada aquesta mirada més psicosocial i aquesta mirada psicoestructural; de manera paral·lela, també es necessita que les mateixes estructures de poder i que les polítiques públiques i socials encaminades a l'erradicació d'aquestes violències mantinguin el seu fidel compromís en la desconstrucció d'aquestes bases obsoletes i maltractants que és tan important derrocar i reformar amb una impecable decisió i aposta. D'aquesta manera, podem estar més a prop i treballar de manera més eficaç i coordinada tant des del punt de vista social com pedagògic i polític. D'aquí ve que s'hagi apuntat que el canvi polític és fonamentalment el resultat d'un canvi lingüístic, d'una transferència d'autoritat encarnada per noves formes d'expressió discursives que s'imposen i generalitzen en l'ús que en fan els individus (Aguado i Ortega, 2011).

Una societat que continuï alçant-se sobre l'adjudicació preassignada i jerarquitzada de papers socials a homes i dones, és a dir, sobre la subordinació estructural d'un gènere, no podrà alliberar-se de manera real de les diferents formes de violència contra les dones. Quan parlem de violència de gènere s'inclouen totes aquelles agressions sofertes per les dones a conseqüència dels condicionaments socioculturals que actuen sobre els gèneres masculí i femení, i que es manifesten en cadascun dels àmbits de relació de la persona (Barrère i Campos, 2005).

Quan s'adquireix aquest primer pas del qual també parla Freire (Freire, 1997; Mustakova-Possardt, 2003), l'adquisició de la consciència dels motius múltiples i de totes les estructures socials opressoras, podem començar a construir nous teixits i noves bases a partir dels quals, més endavant, els i les professionals tindran el terreny una mica més treballat per poder fer un millor abordatge i un procés més específic de la resta de variables més pròximes a les persones, que requereixen vincle terapèutic, seguiment, empatia i un enfocament més centrat en l'aquí i ara, en la crisi i en el trauma d'allò viscut, com diu Caplan i que presenta en el seu model d'intervenció en crisi.

Caplan (1964) és un dels pares de la psiquiatria preventiva comunitària i en el seu model d'intervenció en crisi ens dona eines per acompanyar les persones en moments de màxim xoc i dol, i proposa que més enllà de l'abordatge immediat contenidor i orientatiu que requereix cada cas, no podem oblidar l'impacte positiu i la importància de la prevenció comunitària com a alternativa no només a l'atenció posterior a una vivència traumàtica, sinó com a estratègia anticipatòria i de gran abast comunitari per poder dissenyar, planificar i intervenir des de les estructures socials primàries per augmentar el benestar de les nostres comunitats i, al seu torn, fomentar el pensament crític i obrir una bretxa de reflexió a pronòstics pitjors. Lorente (2001) també assenyala la importància de l'edu-

cació i la reflexió per qüestionar aquesta socialització i promoure canvis, així com les estratègies que el masclisme utilitza per intentar frenar la transformació social.

En aquest article volem recollir aquest plantejament per poder recuperar la idea de la importància del compromís polític legal com a marc que respongui i recolzi les intervencions tècniques en aquest àmbit. D'altra banda, la urgència de formar-se en una perspectiva històrica, de gènere i integrativa dels diferents models d'intervenció més afavoridors en la recuperació d'una situació tan traumàtica com és la vivència de les violències de gènere i ressaltar la falta de recursos de prevenció comunitària amb la finalitat de reivindicar un desplegament més gran i, en el millor dels casos, proposar-ne la incorporació de manera més habitual a les institucions i estructures que tenen competència.

Els mètodes d'intervenció en treball social per abordar la violència masclista es basen en enfocaments multidisciplinaris i holístics que busquen promoure el benestar i la seguretat de les dones. El treball en xarxa estableix col·laboracions estratègiques entre diferents professionals i permet donar una resposta integral i coordinada a les dones, fonamental per poder brindar una atenció efectiva i de qualitat. Alhora, s'empra també l'atenció individualitzada per poder establir un pla de suport individualitzat a cada dona, proporcionant un espai segur i confidencial (Torrez, 2024).

Per treballar en el terreny motivacional s'utilitzen estratègies d'intervenció com l'establiment de metes, l'entrevista motivacional, les tècniques de retenció per reduir la resistència a la intervenció i la resolució de l'ambivalència cap al canvi (DiClemente et al., 2017). A més, es basa en un estil humanista, no confrontatiu, col·laborador i sustentat en l'empatia per afavorir la motivació al canvi (Miller i Rollnick, 2013).

Una de les eines que ens poden ajudar en la nostra intervenció és l'entrevista motivacional (EM). L'EM para esment al llenguatge natural sobre el canvi, i el seu propòsit és tenir converses més efectives sobre aquest, sobretot quan es donen en un context en el qual algú ofereix ajuda professional a una altra persona (Miller i Rollnick, 2015) És important acompanyar la dona perquè trobi la motivació per al canvi i treballar des de la col·laboració activa amb ella en el seu procés. La motivació per al canvi és un procés complex que implica tant les dones com els homes i la societat en el seu conjunt quan parlem de violència masclista. Per a les dones, el canvi passa per reconèixer-se com a supervivents, deixant de culpabilitzar-se per la violència, i enfortir el seu propi jo i el seu empoderament.

La recerca en treball social i violència de gènere és fonamental per comprendre i abordar de manera efectiva aquest fenomen social, per analitzar en profunditat les causes estructurals i les conseqüències devastadores de la violència de gènere en totes les seves formes i manifestacions (Torrez, 2024). Els i les professionals de l'àmbit social trebalem diàriament amb les dones atenent les múltiples violències que viuen; per tant, el coneixement que es genera de la pràctica és d'una riquesa i una aportació teòrica i pràctica que aporta identificar i validar les millors pràctiques d'intervenció

multidisciplinària que ens permetin enfrontar i erradicar aquesta problemàtica de manera integral.

Des de les professions de l'àmbit social hi ha diversos aspectes a tenir en compte en la intervenció amb dones (Garrido, 2020):

- Tenir integrada la perspectiva de gènere per posar la mirada en la situació i definir-la com a violència masclista i no com una relació conflictiva.
- Evitar jutjar, validant el seu discurs i el seu relat.
- Donar veracitat a l'exposició, encara que sigui desordenada, inconnexa i incoherent durant el relat. És la conseqüència de trobar-se en estat d'alerta, on la por s'apodera i, per tant, el relat difícilment pot ser ordenat i lògic; som els i les professionals els qui anirem ordenant aquest discurs.
- Crear un clima de confiança i un espai segur.
- Acompanyar en el procés de la presa de decisions, des del respecte i la cura.
- L'objectiu prioritari de la intervenció és valorar el risc que hi ha i la consciència d'aquest, davant la situació manifestada, per donar una resposta ràpida i actuar de manera eficaç.

El treball social juga un paper determinant en la intervenció amb les dones. De fet, el primer contacte que tenen les dones en els serveis socials bàsics i especialitzats és amb la figura del treballador o treballadora social, la qual cosa resulta transcendental perquè pugui vincular-se, sentir-se en un espai de confiança i seguretat i, per tant, no se senti sola en el dur procés que suposa sortir d'una relació de violència.

En aquest sentit, per tant, ens sembla imprescindible intervenir en les violències de gènere des de la perspectiva integral psicosocial i de gènere, així com des d'una mirada crítica estructural i preventiva a escala comunitària.

Per fer-ho, valorem fonamental la divulgació d'aquesta mena d'intervenció i l'ampliació de consciència i formació en equips tècnics implicats, així com el fort i inamovible suport polític-legal, com a enquadrament procurador de recursos i protecció jurídica tant per a la intervenció directa com per a l'abolició definitiva del masclisme en una societat que continua atorgant privilegis als homes i generant estructures desiguals i de poder en les quals tots i totes continuem quedant atrapats creient que ha de ser normal quan realment continua sent una expressió del patriarcat i de la violència estructural profundament arrelada en els nostres pilars socials. Hem d'incidir en allò personal sense deixar de banda la inclusió de l'abordatge estructural, perquè des del punt de vista tècnic, sense aquest altre abordatge el tractament de les violències de gènere en la nostra societat i la seva erradicació és insuficient.

7. Conclusions

La violència masclista és un fenomen multidimensional, que hauria de suposar un qüestionament des del punt de vista de la societat, ja que estem parlant d'una experiència humana extremament dolorosa a la qual ens veiem exposades les dones pel simple fet de ser-ho i que una gran part queda invisible als ulls de la societat.

Aquest article aporta reflexions importants entorn a tot el que opera, construeix, influeix i fomenta l'existència de la violència masclista, que està costant molt d'erradicar, malgrat els esforços que es donen des de les polítiques públiques i el col·lectiu professional, i fonamentalment la lluita feminista.

Entendre les dones és el pas principal perquè es doni una comprensió real de la complexitat d'aquest fenomen al qual hem denominat "el cicle psicosocial i estructural de la violència masclista", perquè és una presó en la qual les dones ens veiem preses no només pel carceller sinó per altres elements i estructures en les quals una mateixa se sent atrapada.

Cantera (2007) posa en evidència la necessitat d'un enfocament que reconegui la capacitat de resistència de les dones que pateixen violència i de la urgència de concebre aquestes persones com a supervivents i no més com a víctimes (de Alencar-Rodrigues i Cantera, 2013), qüestió que considerem de vital importància, perquè sobreviure a la violència requereix una quantitat de recursos personals i eines, per no parlar de les dificultats del sistema a les quals s'han d'enfrontar i si són mares, la qual cosa implica maternar quan el pare dels teus fills és un agressor.

El mal que suposa la construcció de la idea de parella i família des dels mites de l'amor romàntic, els estereotips de gènere, els rols tradicionals de gènere, els micromasclismes, la idea d'aquest home del qual es van enamorar i finalment el cicle de la violència, és immens, perquè ens col·loca en una situació de gran vulnerabilitat, dependència i confusió. Aquesta idea d'ell, que no és real però que les dones estan sempre buscant i no existeix.

Incloure en les intervencions professionals l'enfocament del cicle amb les variables estructurals i abordar-los com a factors de vulnerabilitat o de risc respecte al manteniment en el parany és important per la visió global que dona sobre la violència masclista. Cal esmentar, a més, els factors de vulnerabilitat que exposen més les dones a patir violència o poden augmentar el seu risc, ja sigui per la durada com per l'escalada de violència. Podem destacar la presència d'una malaltia, la solitud o la dependència econòmica i/o emocional, la falta de xarxes de suport o familiars, la presència d'un trastorn mental o d'addiccions. Tot això dificulta de manera enorme poder sortir de la violència.

Parlem d'una intervenció psicosocial adequada a les necessitats de la dona que hauria de ser interdisciplinària i holística, tenint en compte la interseccionalitat de la violència masclista amb altres problemàtiques que afecten la dona, i que adopti una mirada feminista, a través de la qual l'ob-

jectiu sigui finalment l'empoderament de la dona i el canvi de model social patriarcal (Canet i Martínez, 2018). És a dir, tenint en compte la violència sistèmica i estructural que patim les dones. Això significa poder centrar la intervenció psicosocial en les dones per descomptat primer, però també en la prevenció i a escala comunitària per poder abordar un canvi des del punt de vista polític i social. El cicle psicosocial i estructural de la violència masclista requereix poder reconceptualitzar la violència masclista que patim les dones des d'una mirada macrosocial, emmarcar-la en l'arrel i en les causes d'aquest fenomen. Per la qual cosa volem recalcar que sostenir la violència és un procés dur i dolorós i és important entendre que tot el que com a societat promovem quant a l'amor i a les relacions home-dona perpetua, afavoreix i invisibilitza la violència masclista.

Referències bibliogràfiques

- Aguado, Ana, i Ortega, Teresa María (Eds.). (2011). *Feminismos y antifeminismos: Culturas políticas e identidades de género en la España del siglo xx*, PUV.
- Ayala Rubió, Sílvia; Casacuberta Arola, Oriol; Herrera Guardiola, Laia; Pi Sánchez, Aina, i Quer Òdena, Gisela (Coord.). (2020). *La perspectiva de gènere i l'atenció a les violències masclistes des dels serveis socials*. Departament de Treball, Afers Socials i Famílies.
- Barrère Unzueta, María Ángeles, i Campos Rubio, Arantza (Coords.). (2005). *Igualdad de oportunidades e igualdad de género: Una relación a debate*. Dykinson.
- Bleichmar, Emilce Dio (Coord.). (2014). *Mujeres tratando a mujeres: Con mirada de género*. Ediciones Octaedro.
- Bonino Méndez, Luis. (1996). Micromachismos: la violencia invisible en la pareja. En *Primeras jornadas sobre la violencia de género en la sociedad actual: Ponencias* (p. 25-45). Generalitat Valenciana, Direcció General de la Dona.
- Bonino Méndez, Luis. (2000). III. Varones, género y salud mental: deconstruyendo la "normalidad" masculina. Dins Marta Segarra Montaner i Àngels Carabí (Eds.), *Nuevas masculinidades* (p. 41-64). Icaria.
- Bonino Méndez, Luis. (2017, setembre 25). Micromachismos, 25 años después. Algunas reflexiones. *Pikara Magazine*. Recuperat 18 abril 2026, de <https://www.pikaramagazine.com/2017/09/micromachismos-25-anos-despues-algunas-reflexiones/>
- Butler, Judith. (2006). *Deshacer el género*. Paidós.

- Butler, Judith. (2007). *El género en disputa: El feminismo y la subversión de la identidad*. Paidós.
- Canet Benavent, Encarna, i Martínez Martínez, Lucía. (2018). Intervención psicosocial en violencia de género: El caso de la Comunitat Valenciana, España. Dins Marta Sahagún Navarro i Jhoana Arias Sierra (Comps.), *Violencia de género desde un abordaje interdisciplinar* (p. 329-346). Universidad Sergio Arboleda.
- Cantera, Leonor María. (2007). *Casais e violência: Um enfoque além do gênero*. Dom Quixote.
- Caplan, Gerald. (1964). *Principles of preventive psychiatry*. Basic Books.
- Carranza-Benites, Renzo. (2024). Implantación del sistema sexo/género en la autoimagen corporal y expresión de género en hombres homosexuales. *Revista Electrónica de Psicología Iztacala*, 27(4), 1407-1428.
- Connell, Raewyn. (1987). *Gender and power: Society, the person and sexual politics*. Standford University Press.
- Connell, Raewyn, i Pearse, Rebecca. (2018). *Género: Desde una perspectiva global*. PUV.
- de Alencar-Rodrigues, Roberta, i Cantera, Leonor María. (2013). Intervención en violencia de género en la pareja: el papel de los recursos institucionales. *Athenea Digital. Revista de Pensamiento e Investigación Social*, 13(3), 75-100. Redalyc. <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=53728752004>
- DiClemente, Carlo C.; Corno, Catherine M.; Graydon, Meagan M.; Wiprovnick, Alicia E., i Knoblach, Daniel J. (2017). Motivational interviewing, enhancement, and brief interventions over the last decade: A review of reviews of efficacy and effectiveness. *Psychology of Addictive Behaviors*, 31(8), 862-887.
- Fernández Cuadrado, Aharon, i Roig Merino, Bàrbara (Coords.). (2013). *Guia de recomanacions per a la detecció de violència masclista en homes*. Ajuntament de Barcelona. Recuperat 2 abril 2026, de https://bgr.koha.es/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=126499&shelfbrowse_itemnumber=94462
- Flores Fonseca, Verceli Melina. (2019). Mecanismos en la construcción del amor romántico. *La ventana. Revista de Estudios de Género*, 6(50), 282-305.
- Freire, Paulo. (1970). *Pedagogy of the oppressed*. Herder and Herder.
- Freire, Paulo. (1997). *Pedagogía del oprimido* (21.ª ed.). Siglo XXI Editores.

- Fuentes Garay, Gabriela Alejandra; Hernández Díaz, Alelandro Antonio; Mercado Elgueta, Claudia; Labrin Jarpa, Yordy Philip, i Morales Olivares, Makarena Alejandra. (2025). Relación de enfermedades cardiovasculares y long covid en pacientes mayores de 14 años, una revisión narrativa. *Horizonte De Enfermería*, 36(1), 285-313. https://doi.org/10.7764/Horiz_Enferm.36.1.285-313
- García García, Antonio Agustín, i Casado Aparicio, Elena. (2006). Violencia de género: Dinámicas identitarias y de reconocimiento. Dins Carmen Romero Bachiller i Fernando José García Selgas (Coords.), *El doble filo de la navaja: Violencia y representación* (p. 89-106). Trotta.
- Garrido, Celia. (2020). *El trabajo social en violencia de género ante la situación del covid-19*. Consejo General del Trabajo Social.
- Gayle, Rubin. (1986). El tráfico de mujeres: notas sobre la "economía política" del sexo. *Nueva Antropología*, VIII(30), 95-145. Redalyc. <https://www.redalyc.org/pdf/159/15903007.pdf>
- Gómez Perea, Lucía, i Viejo, Carmen. (2020). Mitos del amor romántico y calidad en las relaciones sentimentales adolescentes. *Revista Iberoamericana de Psicología*, 13(1), 150-161.
- Granda Vivas, Carla, i Moral Jiménez, María de la Villa. (2025). Dependencia emocional, autoengaño y mitos del amor romántico: Negación patológica en relaciones de pareja. *Revista Iberoamericana de Psicología y Salud*, 16(1), 1-9.
- Herrera Gómez, Coral. (2011). *La construcción sociocultural del amor romántico*. Fundamentos.
- Lojo Suárez, Mirta S. (2009). Perspectiva de género en el proceso de socialización. *International Journal of Developmental and Educational Psychology*, 2(1), 727-731.
- López-Soler, Concepción. (2008). Las reacciones postraumáticas en la infancia y adolescencia maltratada: el trauma complejo. *Revista de psicopatología y psicología clínica*, 13(3), 159-174.
- Lorente Acosta, Miguel. (2001). *Mi marido me pega lo normal: Agresión a la mujer: realidades y mitos*. Crítica.
- Macías Morón, J. J., i Mercado Val, E. (2025). *Bases neurobiológicas del trauma: Guía resumida*. Universidad de Burgos, Departamento de Personalidad, Evaluación y Tratamiento Psicológico.
- Marroquí, Marina, i Cervera, Patricia. (2014). Interiorización de los falsos mitos del amor romántico en jóvenes. *Reidocrea*, 3, 142-146. DIGIBUG. <http://hdl.handle.net/10481/32269>

- McLaren, Peter. (1999). A pedagogy of possibility: Reflecting upon Paulo Freire's politics of education. *Educational Researcher*, 28(2), 49-56. <https://doi.org/10.3102/0013189X028002049>
- Miller William R., i Rollnick, Stephen. (2013). *Entrevistas motivacionales: ayudar a las personas a cambiar* (3.ª ed.). Guilford.
- Miller William R., i Rollnick, Stephen. (2015). *La entrevista motivacional: Ayudar a las personas a cambiar*. Paidós.
- Muñoz, Concha. (2015). *La violencia de género: Identificación y prevención*. CreateSpace Independent Publishing Platform.
- Mustakova-Possardt, Elena. (2003). Is there a roadmap to critical consciousness? *Critical Psychology*, 8, 275-291.
- Piedra-Cristobal, Julio; Rosa-Martín, Juan José, i Muñoz-Dominguez, María Concepción. (2018). Intervención y prevención de la violencia de género: Un acercamiento desde el trabajo social. *Trabajo Social Global - Global Social Work: Revista de Investigaciones en Intervención Social*, 8(14), 195-216. Dialnet. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6486589>
- Ricardo, Rodrigo. (2024). *Socialización de género: definición, agentes y ejemplos*. Estudyando.
- Romeo Biedma, F. Javier. (2019). *Acompañando las heridas del alma. Trauma en la infancia y adolescencia*. Aldeas Infantiles SOS América Latina y el Caribe.
- Sánchez López, Jorge. (2013). *Participación del receptor lpa1 para el ácido lisofosfatídico en la regulación emocional: Extinción al miedo condicionado y estrés agudo* (Tesisdoctoral, Universidad de Málaga). <https://dialnet.unirioja.es/servlet/tesis?codigo=158026>
- Smith, Mark K. (2002). Paulo Freire: Dialogue, praxis and education. *The Encyclopedia of Pedagogy and Informal Education*. Recuperat 2 abril 2026, de <https://infed.org/mobi/paulo-freire-dialogue-praxis-and-educatio-nos/>
- Torrez Luizaga, Marilia Rosario. (2024). La disciplina de trabajo social y su intervención en la violencia de genero. *Revista Criterio*, 4(6), 48-58. <https://doi.org/10.62319/criterio.v.4i6.27>
- van der Kolk, Bessel. (2015). *El cuerpo lleva la cuenta: Cerebro, mente y cuerpo en la superación del trauma*. Eleftheria.
- Walker, Lenore E. (1979). *The Battered Woman*. Harper and Row.
- Walker, Lenore E. (2000). *The battered woman syndrome* (2nd ed.). Springer Publishing Company.
- Walker, Lenore E. (2013). *Amar bajo el terror*. Queimada Ediciones.